BIOGRAFIES

FRANCISCO TÀRREGA MAS,
el *tio* Paco *el de la Nena*

Francisco Tàrrega Mas naix el huit de maig de 1910 al si d'una família relativament acomodada a la casa número 6 de l'antiga plaça de la Constitució, un dels racons irregulars amb més sabor històric del vell casc urbà, format aleshores per mitjà dotzena de cases on vivien un grapat de veïns. És el sisé dels set fills que té el matrimoni format per Manuel Tàrrega i Dolores Mas:

"En realitat jo era el que feia nou dels germans perquè ma mare va tindre deu fills: cinc xics i cinc xiques; el que passa és que tres dels xics van morir abans de nàixer jo.

El cas és que vam quedar dos xics: el meu Nelo i jo i cinc xiques: Doloretes la major, que era casada amb Toni *el Pansit*; Maria, la segona, que era casada amb Jacinto *el Blaiet*; Assumpció, la dona de Paco *l'Alqueriero*; Rosario, la dona de Pau *el del cine Benlloc* i la meua Carmen, que es va casar amb Vicent *Mitjasola*.

A mon pare li deien Nelo *el Roig de la Felipa* i a ma mare Doloretes *la Nena* i com en la majoria dels pobles el malnom de la mare l'heretava sempre el fill, de manera que a mi m'han dit sempre Paco *el de la Nena* perquè quan era xiquet les dones preguntaven unes a altres: Aquest xiquet de qui és...? És el fill de Doloretes. Quina Doloretes...? Xica, *la de la Nena*, contestaven les dones.

Jo vaig nàixer davant del casino de la plaça, a la casa de *la Nena* que sempre s'ha dit i on visqué més tard Paco *l'Alqueriero*, que era casat amb una germana

meua, com acabe de dir. Aquesta casa ha sigut sempre la casa de ma mare i ací hem nascut tots els germans. Era una casa gran de llauradors que tenia dos andanes, dos pallisses, un celler molt gran amb un trull i dos quadres, perquè en casa sempre hi ha hagut sis haques: cinc per anar a la Manxa i una per a treballar la terra que teníem al terme de la Pastora, molt prop de l'alqueria de Sorregin.

En aquell temps a la plaça hi havia sis o set cases i vivien pocs veïns: la tia Salvaoreta, la mare del matalafer, vivia al cantó del carrer Major; el tio Baldomero *el Correger*, vivia al mig, i després estava la casa meua, que estava al costat del tio *Careto*; a continuació venia la casa del tio Baltasar *el Fornillero* i al cantó, on començava el carrer dels Benlliures, estava el jutjat i la bàscula del poble.

Mon pare era germà d'un que li deien *el Gat* d'Aldaia i tenien cadascun un carro i anaven a la Manxa a comprar i vendre gènere d'ací cap allà: portaven arròs, abadejo, sardines de barril, tomates, pimentons... en fi, el que donava el temps. A Guadalajara hi havia un home que li deien don Julián Peiró que era com família de mon pare. Aquell home es quedava quasi tot el que portava mon pare perquè tenia tendes en tots els pobles. D'allí carregava forment, fesols, safrà i, sobretot, vímet, que descarregava al monestir de Sant Miquel dels Reis; on els presoners que havia a la presó feien les cistelles i panerots que després es venien al carrer de Gràcia de València.

En aquell temps al poble hi havia qui no tenia carro hi anava per fora amb una corda de set o huit burrets per a traginar la mercaderia: aquests hòmens eren els arriers que sempre hem dit.

Mon pare venia d'una família que, econòmicament, estava molt bé. Al poble arribà a tindre set o huit cases pròpies, la casa on vivia Cafís, una atra davall del tio *Casola*, la del costat de *Morimos* i les quatre de la plaça. Mon pare em contava quan jo era menut que sa mare tenia tot el que era el somier del matalaf ple de dobletes d'or així com alguns perols també farcits de dobletes que amagava en uns forats al costat del comú.

A ma casa s'ha venut sempre l'oli que mon pare portava d'Alcanyís i per això sempre hi havia diners. Ma mare era una dona molt estalviadora que administrava molt bé sa casa. Però això si, per als pobres, que en aquell temps hi havia molts al poble, sempre hi havia diners. Jo recorde que ma mare sempre tenia uns quants cèntims damunt d'un repeu que hi havia darrere de la porta del carrer per a donar un parell de cèntims a cada pobre que venia a demanar almoina... A mi, els diumenges, em donava dos cèntims i de vegades, després de comprar-me cacaus i tramussos, encara li tornava alguna cosa".

El tio Paco *de la Nena* comença la seua formació a l'escola pública del poble i rep les primeres lliçons de mans del mestre don José Sanchis Almiñano, un mestre molt preocupat per l'ensenyança dels seus deixebles. Una bona mostra del reconeixement a nivell popular a la seua tasca docent és la designació d'un carrer amb el seu nom:

"Jo vaig aprendre tot el que sé a l'escola de don José Sanchis Almiñano perquè era un gran mestre. Era un home molt seriós a qui li agradava ensenyar amb molt de respecte, tot i que quan es fartava solia agafar la paleta i ens calfava les mans o les galtes del cul. El cas és que ben prompte mon pare em va treure de l'escola per a acompanyar-lo a la Manxa i poder aprendre l'ofici per al dia de demà. Recorde que feien un viatge tots els mesos i en cada viatge tardàvem huit dies en anar a la Manxa i huit dies més per a tornar a casa. El que passa és que a mi allò d'estar sempre de viatge i no tindre lliures els diumenges no em feia gens de gràcia. D'altra banda, com a ma mare sempre li havia agradat que fóra capellà m'envià a estudiar al col·legi de Sant Josep, que era un col·legi de jesuïtes que hi havia molt prop del parc botànic de València".

Malgrat tot açò, el projecte tampoc no va quallar i el tio Francisco a penes va estudiar un parell d'anys en aquell col·legi religiós. Durant la seua estada treballa de cambrer als menjadors del col·legi per a pagar-se els estudis. També solia acompanyar el germà Huerta, un frare que anava tots els dies amb un burret a comprar hortalisses al mercat Al col·legi va conèixer Pasqual Forment, el tio *Xapa*, que treballava de forner i feia tota classe de dolços.

"Però allò no era per a mi. Jo havia nascut per a fer altres coses: i me'n aní d'allí precisament el dia de la festa de la mare de Deu de l'Olivar per a treballar de forner en un forn que hi havia al carrer de la Nau. Al forn em va col·locar el tio Ricardo, un home d'Alaquàs que distribuïa la llenya als forns de València.

En aquell forn vaig treballar sols uns quants mesos perquè em pagaven molt poc i en el camp segant herba i plantant cebes guanyava més diners. En eixa època jo tenia un amic que li deien José M. *el Blaiet*, que treballava de cullerer. Un any a Pasqua, anàrem al riu a València a veure si eixe dia podíem trobar pasqüeres, perquè era costum que tots els rogles de xiques baixaren al riu per a jugar a la tarara. El cas és que, com no ens agradà l'ambient d'allí se'n anàrem a Aldaia on la gent eixia a menjar-se la mona als afores del poble. I es donà el cas que dos xicones que estaven berenant ens van cridar perquè digué una d'elles que coneixia al meu germà Nelo. El cas és que vam eixir amb elles també a l'endemà i al tercer dia de Pasqua, com que l'amiga va posar malalta, vam berenar a soles a casa de la meu parella, que era germana de Vicent *Figuetes*, el mateix que més avant es casà amb la filla major del tio Francisco *el Pallero*. Total que la cosa acabà en festeig i aquella xicona va ser la primera núvia que vaig tindre.

Aleshores, jo els ho vaig dir als meus pares i quan s'assabentaren qui era la meua núvia s'ho prengueren molt malament. I com no paraven de fotre'm, jo que sempre he sigut molt cabut i mai m'he abaixat del burro, me'n vaig anar de casa i en posí a viure en casa de la núvia.

Jo treballava en el camp de jornaler i tots els diners que guanyava li'ls donava a ella perquè els guardara per a quant es casàrem, i així anaven rodant les coses durant un any fins que vaig renyir amb aquella xicona. El motiu jo t'ho dic: en aquell temps la gent més rica acostumava portar una camisa de seda a ratlles molt bonica, quan es mudaven els diumenges, i un dia que havia segat dos fanecades d'herba jo a soles me'n vaig i compre eixa camisa amb els diners que vaig cobrar. Però resulta que quan arribe a casa amb la camisa i li l'entregue a la meua núvia els diners que m'havien sobrat, ella els agafa tota enfadada i els tira a terra, al mig del carrer. Aleshores jo els replegue de terra amb molta cura i li'ls torne a donar. I ella que els torna a tirar al carrer mentre em deia "Em pense que açò es va acabar molt prompte..." I jo sense pensar-ho li conteste "Més prompte que ara, mai". I me la vaig deixar. El pitjor fou com tornar a casa dels meus pares després d'haver-me'n anat. Aleshores jo tenia 16 anys i com tenia molta por vaig estar uns dies dormint en els pallers fins que em fiu l'ànim i vaig tornar a casa, on per cert no passà res."

Quan es retroba amb la llar familiar, després de la llarga absència, a casa hi ha molt de treball al seu abast. Feia alguns anys que sa mare havia comprat l'hostal anomenat de Pere, ubicat als murs del castell i davant de la plaça; després de tindre'l llogat com a magatzem als propietaris de la conserva, sa mare havia previst modificar la vella estructura de l'hostal convertint-lo en tres cases independents.

"Ma mare comprà l'hostal per dos-cents duros; allò era tot una casa grandota on tancaven els carros que anaven de pas a la capital, i a la part de darrere estaven les quadres dels animals. Quan ma mare el va comprar feia ja temps que havia deixat de funcionar com a hostal. Ma mare el va tindre tancat una temporada i després acabà llogant el local. La casa que tinc jo, que és la casa que ara mateix està més prop del castell, tenia la porxada darrere, a la part que anava a parar a la placeta del Santíssim. El va tindre llogat ma mare com a dipòsit per a emmagatzemar els pots de llanda de la conserva fins que va pensar fer l'obra i fer les tres cases.

Per eixe mateix temps, la família Portalés *els Burros* li van comprar a la tia *Doblona* un solar que tenia al costat de sa casa per a fer el Casino de la música Vella. Dic açò perquè va coincidir que les obres de l'hostal i les del casino de la plaça s'acabaren de construir el mateix any, és a dir, en 1927. El cas és que en començar les obres a l'hostal, mon pare em posà a fer els blocs que l'obrer de vila

utilitzava per a fer les parets. Els blocs els feia jo a soles. Primer em preparava la pasta i després amb un motlle de ferro anava fent els blocs. Cada dia en feia 50 blocs. Toni *el Pelat* i un germà foren els obrers que feren les tres cases. El treball d'obrer l'alternava amb el treball de la terra que teníem a la partida de la Pastora."

Una vegada acabades les obres, les tres cases de la plaça són llogades a distintes famílies del poble. Al voltant de 1929, es produeix un fet històric per a la integritat física del castell i per als propis veïns d'Alaquàs. Després d'un llarg contenciós establert entre el propietari del Castell i els pares del tio Paco *de la Nena*, el conflicte finalitza amb l'enderrocament d'una de les quatre torres del castell.

"Aproximadament seria l'any 1929 quan ma mare feu que tiraren la torre del castell, però açò porta molt de rebombori perquè tot el plet va vindre perquè la torre del castell estava en un estat molt ruïnós i els badalls dels pilars de la torre eren tan grans que no parava de caure terra, pedres i tota classe de runes. I clar allò era un perill per a la gent perquè la casa de ma mare estava apegada a la paret del castell i tot allò que queia anava a parar al corral de ma casa. I clar, ma mare ho va denunciar diverses voltes i encara que l'amo del castell, que era don Vicente Lassala, i manava molt en la Diputació de València, ma mare va guanyar el plet i feu que enderrocaren una de les quatre torres del castell."

El 1931 s'acaba la dictadura de Primo de Ribera i es proclama la segona República. És un període de canvis profunds dins de la societat que afectarà tant a la classe política com a la civil. El tio Paco *de la Nena*, que havia sigut de la quinta del 31, li toca fer la mili a Melilla però gràcies a les noves obertures polítiques la seua estada al quarter sols serà d'un any i dos hores. Una circumstància si més no paradoxal, si tenim en compte que fins l'anterior quinta el servei militar durava tres anys.

"El meu germà va servir en la guerra del Gurugú, al Magrib, i va estar tres anys fent la mili, però jo vaig estar, exactament, un any i dos hores: mig any servint a la dictadura de Primo de Ribera i l'altre mig a la República.

La mili, la fiu en Tetuan i el viatge el férem amb vaixell i costava dos dies d'anar. A Tetuan férem la instrucció amb els moros i en acabar-se la instrucció em destinaren a Ceuta.

Després, al tornar de la mili, em vaig posar a festejar amb una xicona de Torrent, a qui vaig conèixer en el passeig, perquè en aquell temps es feia pegant voltes a la torre, que estava rodejada per les parades del mercat També solíem passejar-nos per davant de l'antic ajuntament fins a la placeta del Raval.

A la meua dona li deien Maria Fernández Bartual i vam estar festejant durant cinc anys i com que els meus pares tampoc no acceptaren el festeig amb la meua núvia perquè era pobreta, doncs, vaig haver d'anar-me'n de nou de casa, perquè jo he sigut una persona molt cabuda i molt independent, per això vaig estar vivint llogat en casa d'una dona de Torrent on menjava i dormia fins que es vam casar el dia 18 de juliol de 1935. Posteriorment vam tindre dos fills: El meu Paco que nasqué el 28 de desembre de 1936, i la meua Maria que va nàixer el 5 d'abril de 1939."

A l'any següent de celebrar-se el seu matrimoni esclata la Guerra Civil i el tio Paco *de la Nena* és mobilitzat per l'exèrcit republicà i destinat, en primer lloc, a Villarobledo (Albacete) on es concentra una quantitat ingent de soldats que són distribuïts entre les Brigades Internacionals comandades per un general rus. A Villarobledo romandrà en una casa de terratinents els primers dies del conflicte. Més tard, participarà en distintes accions militars a camp obert o des de les mateixes trinxeres. El tio Paco formà part d'un grup de sapadors; el seu treball consisteix a obrir rases a les trinxeres i col·locar filat espinós, treballs tots ells realitzats de nit aprofitant els moments de treva. Finalment, cau presoner a Terol i és reclòs en un cap de concentració a terres del nord fins a acabar-se la guerra.

"A tots els de la meua quinta que vam ser mobilitzats en guerra, a vora doscents o tres-cents homes, ens concentraren a Villarobledo. Els de la Quinta del 31 estàvem tots en una casa particular de llauradors molt rics i l'ama d'eixa casa agafà molta estima al meu fill, que de tant en tant venia amb la meua dona a vore'm. En eixa casa de llaurador s'ajuntarem un grapat de valencians: entre els quals es trobaven cinc de Torrent i un cunyat meu...

En les primeres operacions ens posaren des de Villarobledo a Brunete, on per cert estava *el Campesino*, que no era militar de carrera. Aquest home provenia de les milícies comunistes i imposava una disciplina terrible perquè, clar, nostres no teníem ni uniforme ni armes per a defensar-nos i quan algú es feia enrere per la por, ell li pegava dos tirs per a donar exemple... Entre els caps de comandament també vaig tindre a Lister.

Jo vaig estar a Saragossa, en totes les ofensives que es produïren en terres d'Aragó; Quinto del Ebro, Belchite, Terol, Mora de Rubielos... en quasi tots el fronts. A mi m'agafaren presoner al poble de Formiche Bajo i d'allí em portaren primer a Saragossa i després a un camp de concentració del nord, allà per Àlaba. El primer que feren amb nosaltres fou requisar-nos les nostres coses; plats, cantimplores, culleres, etc. i haguérem que valdre'ns d'unes llandes de sardines que recollirem d'un femer per a posar el poc de menjar que ens donaven. Després ens posaren a construir carreteres i coses d'aquest tipus. Després vingué un rector a

les quadres on dormíem per a treballar d'obrers en la reconstrucció de l'església del poble, cosa que vaig acceptar, i allí vaig treballar fins que acabà la guerra.

Les coses més desagradables que recorde d'aquell temps són alguns casos que vaig presenciar, on s'obligava a les autoritats, alcaldes o gent relacionada amb la política a cavar les pròpies rases on anaven a ser soterrats després de ser afusellats... "

La situació que es va crear en concloure la guerra va ser una situació de penúria econòmica, que arriba afectar a totes les famílies del poble. La falta d'aliments així com els baixos salaris del mercat laboral seran els principals factors que condicionaran l'aparició d'una activitat marginal que tingué un gran auge en temps de la postguerra: l'estraperlo.

"Quan jo arribe a ma casa, en acabar-se la guerra, tenia dos fills per a mantindre i els jornals en el camp eren molt baixos en comparació al preu dels pocs productes alimentaris que hi havien a les tendes, de manera que com les coses estaven tan mal, la meua germana Rosario i jo es posàrem en això de l'estraperlo i començàrem a comerciar. La meua Rosario portava arròs, fesols i totes eixes coses i jo comerciava amb l'oli. Però clar, l'havia de camuflar perquè no em pillaren. Primer vaig portar-lo en un basquet de fusta i ficava un poc d'herba per damunt perquè pareguera que portava tomates, però com que el basquet era molt incòmode, vaig portar després una cistella. Posteriorment, acabí portant un sarró de granerer, i dins del sarró portava tres bombones d'oli de cinc litres cobertes de palmeta i graneres velles per damunt. L'oli el comprava al mercat de Russafa i en casa el tenia amagat en la pallissa i anàvem venent-lo a poc a poc.

Un dia de tants, em va parar una parella de guàrdies civils quan estava molt prop del quarter d'Arrancapins, i em varen dir que els acompanyara perquè volien que els fera unes quantes graneres noves ja que les que tenien estaven ja molt velles. No veges tu quin compromís... jo que no tenia ni idea de com es feia una granera. El cas és que arribem al quarter i jo comence a baixar el sarró de l'esquena davant d'ells per a deixar-lo en terra però clar, com que una de les marraixes d'oli ja la portava mig buida, doncs havia d'anar baixant-la molt a poc a poc perquè no notaren el soroll que feia l'oli al moure la sàrria... La veritat que fou un mal glop... A tot açò el cap no parava de pegar voltes per eixir de la situació i gràcies que se'm va ocórrer dir-los que el material que portava era un material vell i no aprofitava, que si els donava igual tornaria a l'endemà sense falta, cosa que a ells no els paregué malament. Així que aquella mateixa vesprada aní a vore a un amic meu granerer que li deien Vicent Morera per a dir-li el que em passava i ell m'ensenyà el més elemental de l'ofici perquè poguera defensar-me, però clar allò no era una cosa que es puga aprendre de la nit al matí, de manera que

quedàrem que a l 'altre dia aniríem ell i jo al quarter i faríem les graneres. Total, que a l'endemà es presentem els dos al quarter i comencem la feina. Morera feia la granera i jo l'ajudava en aquelles coses que m'havia ensenyat. Quan acabàrem de fer les graneres, Morera em va convèncer perquè deixara l'estraperlo, que era una cosa molt arriscada, i em dedicara a aquest ofici. El cas és que aquesta circumstància feu que jo em dedicara uns quants anys de granerer. Els primers dies anàrem junts fins que en vaig posar al dia, i a partir d'ací, cadascú pegà per un camí... ".

El granerer era un ofici ambulant i, normalment, es dedicaven els jornalers, els quals solien alternar en molts casos amb altres ocupacions temporals. Però aquest ofici proporcionava a les famílies uns mitjans econòmics molt precaris de supervivència, cosa que es realitzava com una activitat complementària. A penes llustrava el dia, el granerer eixia de sa casa a vendre la mercaderia per la capital, o de poble en poble, carregat amb un cabàs o sarrieta d'espart a l'esquena, ple de palmetes preparades i la corresponent ferramenta de treball. Solia tornar a casa a migdia o bé a les primeres hores de la vesprada.

*S*egons alguns autors, la població de granerers a meitat de segle XIX resultava tan nombrosa que rarament no hi havia un poble o racó pertot arreu que no es trobara un granerer fent o reparant una granera. L'auge d'aquest ofici queda reflectit en la creació de la cooperativa de Granerers que va ser fundada el 1837, essent per tant la primera cooperativa que es va fundar a nivell Nacional, com queda recollit en l'Exposició de Motius de la llei de Cooperatives de la Comunitat Valenciana.

"El granerer sempre ha sigut una persona pobra i amb pocs recursos econòmics. La majoria d'ells vivien al poble nou en cases modestes. Per exemple, jo treballava amb la granera fins el migdia i per la vesprada anava al camp. Els granerers ens reuníem per la nit al casinet de Cigarret i allí passàvem el temps raonant davant d'un got de vi i un grapat de cacauets i tramussos. Quan jo vaig començar en aquest ofici encara anaven molts a peu fins la capital, encara que alguns ja començaven a tindre una bicicleta per anar als pobles. La majoria dels granerers havien de buscar la palma al secà que, en aquell temps, encara es criava en abundància als marges de les garroferes del secà de Torrent, perquè la palma era la principal matèria que gastàvem i calia anar a fer-la

Hi havia dues classes de palmeta, la palma de la zona marítima, que és la que es criava al Saler, i que era una palma més lluïdora però més fluixa i de menys qualitat, i la palma que es criava al secà, que era una palma que tenia una millor textura".

LA MATÈRIA PRIMERA. Com acaba de dir el tio Paco, per a poder confeccionar la granera, en primer lloc, el granerer s'havia de proveir de la corresponent palma, que és la matèria primera de què es compon la granera. La palmera o palmeta és una planta silvestre pertanyent a l'espècie *Chamaerops humilis* de la família de las palmàcies, vulgarment coneguda popularment com margalló. Es tracta d'una xicoteta palmera que creix formant capellons compactes.

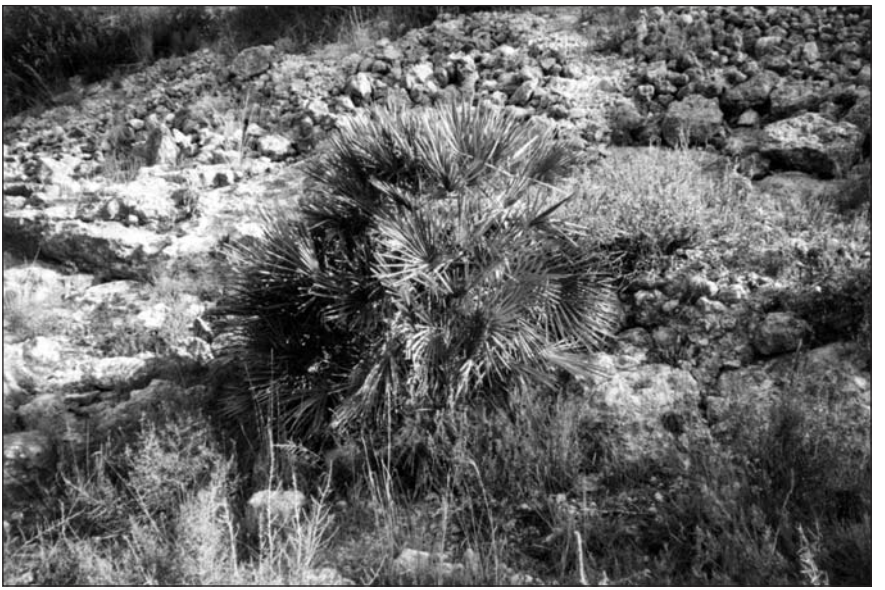

Matoll de margallons

De tronc curt i ramificat, les fulles no solen superar els 60 o 80 cm., essent fàcil trobar-la oculta entre les muntanyes de l'interior o terrenys incultes formant part de coscolls, sureres, llentiscles, etc. També es localitza a la fauna mediterrània occidental, creixent de forma abundat als boscos de les zones litorals. Les fulles són palmejades en forma de ventall, recollides al llarg dels nervis i estan formades per una vintena de làmines d'uns 30 centímetres que surten d'un pecíol llarg proveït de forts agullons que es disposen formant plomalls terminals. Ells ulls tendres de les fulles quan encara no estan totalment desenrotllades es denominen palmetes; s'empren fonamentalment en la construcció de graneres, cistelles, barrets, estores, etc. Una vegada tallades les palmeretes tarden tres anys en regenerar-se.

Al llarg del segon terç de segle XX, la vegetació de palmetes encara resultava abundant als marges o en terrenys erms del terme de Torrent o Picassent, però tenint en compte l'elevat número de granerers amb què comptava aquest sector,

ben aviat es va haver de recórrer a altres llocs per a poder obtindre-la, com ara els termes de Dos Aigües, Tous, Carlet, Serra, Reial de Montroi, Montroi, Godelleta, Torís i la Devesa del Saler.

Generalment, han estat el propis granerers qui es proveïen de la matèria primera, acudint a tallar la palma a terrenys a les terres àrides de secà[1], transportant-la a llurs cases on quedava emmagatzemada. Diàriament, el granerer anava agafant la quantitat necessària per a realitzar el treball a l'endemà. Els granerers que posseïen cases grans emmagatzemaven la palmeta en grans quantitats i després la venien directament als granerers que acudien al vespre a comprar els garbons que necessitaven per a l'endemà.

"Els granerers que tenien més diners compraven la palma ja feta però jo me la segava i m'ho feia tot. Quan aplegava la temporada ens ajuntàvem uns quants granerers i entre tots compràvem un tros de muntanya d'algun poble i ens repartíem el terreny entre tots. Generalment, sempre he anat a fer la palma a Tous; allí passava cinc o sis dies segant i dormint al ras. La sega de la palma es realitzava durant tot l'any però l'època més adient o beneficiosa solia centrar-se entre l'1 de maig i el 15 de setembre aproximadament, per ser el període on solien registrar-se menys quantitat de pluges i, per tant, es reduïa hipotèticament el perill real que representava la caiguda de l'aigua sobre la palma tallada.

En la recol·lecció de la palma el clima era determinant perquè si plovia, la palma es feia negra però si l'oratge era assolellat la tiraves a l'andana i, a mesura que anava fermentant, cada vegada anava fent-se més blanca. És per això que la millor època de la sega era aquella que coincidia amb la celebració de la Pasqua Granada o Setmana Santa.

La palma es tallava amb la corbella gran i s'encaraven a dos bandes deixant-la estesa al voltant del matoll on romania, durant tres setmanes, a la fi que es poguera assecar per complet. Després havia de girar la posició de la palmeta per tal que s'assecara la cara de davall i ja, posteriorment, es recollia la palmeta tallada, lligant-la en garbons d'uns 20 kg de pes amb una corda d'espart cru i la treien de la muntanya carregant-la a lloms de burrets o mules per sendes de ferradura, transportant-la fins l'estació de l'Alcúdia de Crespins, des d'on el tren la portava a Torrent i d'allí a casa. Una vegada estava la palmeta en casa, la ficava dins de l'andana i d'ací anava agafant la que necessitava cada dia".

Una vegada emmagatzemada la palma, el granerer havia d'utilitzar el temps lliure per a preparar la palma i deixar-la llesta per a carregar-la en el sarionet, a fi

[1] Algunes fonts documentals citen al Saler com el lloc on acudien tots els granerers torrentins a tallar la palma, la qual abatollaven a l'illa del Palmar on la deixaven assecar durant vint-i-un dies.

de deixar-ho tot a punt per a poder desplaçar-se de bon matí a la ciutat a realitzar el quotidià treball pels carrers de València. L'elaboració i venda de la granera quedava supeditada als matins; a mig dia el granerer tornava a casa amb la feina feta i acabada. La vesprada es relegava als treballs de preparació de graneres, palmes i cordells per a l'endemà.

"El dia que no havia d'anar al camp perquè no hi havia feina, després de dinar, baixava de l'andana un parell de garbons i els deixava en terra, per a remullar la palma amb un dollet d'aigua per ambdues cares. Després, m'asseia enmig del corral i obria el garbó i, sobre un piló de garrofer, anava tallant les puntes amb un corbellot, perquè les palmes tenien unes cues més llargues que altres i s'havia de tallar la part sobrant i deixar les puntes de davall rectes i al mateix nivell, aproximadament a quatre dits de llargària perquè en cordar la granera quedara el millor possible".

El granerer eixia de sa casa a l'eixida del sol i s'adreçava cap a la capital recorrent els nou quilòmetres de distància que el separava de la ciutat. Mentre caminava carregat amb la sarieta, el granerer anava sempre trenant la cordeta d'espart entre els dits. Hi havia un dit que deia que els granerers sempre caminaven de cara al sol.

"Açò no es totalment cert, perquè encara que en eixe temps a Torrent hi havia molts granerers perquè hi havia feina per a tots, la realitat és que hi havia qui tenia la clientela a Alcàsser o Picassent; altres la tenien a Alaquàs, Aldaia Manises, Paterna, Mislata... Dels granerers que anaven a València ve eixe dit que diu «el granerer sempre va de cara al sol» perquè antigament els granerers anaven a peu a treballar a la capital, i quan eixien de matí el sol els pegava a la cara i quan tornaven a casa per la vesprada també tenien el sol de front. Quan jo arribava a treballar a qualsevol poble per a vendre les graneres solia recórrer els seus carrers, i clar, perquè saberen que tu estaves allí s'havia de cridar l'atenció cridant allò del granereeeer!, altres ho feien a través del soroll d'una trompeteta. Així, si alguna dona tenia una granera vella per a reparar eixia amb ella al carrer perquè li l'arreglares Aleshores, deixaves la sarieta en terra i començaves a deslligar el cordell de la granera per a substituir la palmeta vella per la nova. Si es tractava d'una granera nova, s'agafava tot el material nou del sarionet i mamprenies a confeccionar la granera a la mateixa porta de casa."

L'utillatge que emprava el tio Paco per a realitzar el treball de granerer es reduïa a un xicotet grup d'eines molt conegudes i senzilles formades per la corbella, el corbellot, el falçonet, l'agulla, la destral, el martell xicotet i les tenalles. Tota aquesta ferramenta es transportava en una sarieta o cabàs d'espart, penjat a l'esquena, dins de la qual s'afegia la palma, tres o quatre pinzells fets de palma vella, la madeixa de cordell i uns quant pals o mànecs de granera de recanvi.

La corbella i el corbellot han estat utilitzades per a la recol·lecció de la palma. L'agulla es feia servir en el procés de confecció per a passar el cordell, mentre que el falçonet es gastava per a tallar-lo, i també per a ratllar la molla de la granera; el martell tenia com a funció clavar les tatxes al coll de la granera, les quals s'arrancaven amb les tenalles a l'hora de fer la granera vella. Tant la destral com el corbellot, s'empraven per igualar la molla de la granera.

Els recanvis o reparació de la granera vella solia ésser la pràctica més comuna de l'ofici del granerer.

"Quan les dones eixien a la porta de sa casa per a que l'apanyares la granera vella, el que havies de fer abans de res era llevar-li els dos punts que portava el coll de la granera i, a continuació, col·locar la palmeta novella; i si es podia aprofitar el cordell vell de la granera vella, s'aprofitava. Ara bé, si la dona o el client, volia que feres una granera nova, segons l'ús que se li volia donar, havies de fer un tipus de granera, perquè hi havia diferents tipus de graneres.

El primer pas per a fer una granera era enfilar la palma escollint de 25 a 35 palmes, segons el costum de cadascú i després s'enfilava l'agulla amb un cordell d'espart picat i s'anava passant pel cor de cadascuna de les palmes. Acabada aquesta operació s'enrotllava el cordell al seu voltant fent un feix amb les palmes, passant a lligar i tallar.

Finalment, es tallaven les puntes de la palma amb el falçonet a una distància aproximada de 10 cm.

La segona fase era confeccionar el monyo de la granera. En primer lloc, s'introduïa un pal de fusta o canya dins de les palmes de forma que penetrarà fins assolir els tres centímetres del cor de la palma i després s'anaven col·locant les fulles de palmeta al voltant de la cua per a formar el monyo de la granera, el qual s'hauria d'haver remullat prèviament, en una pica d'aigua per tal de facilitar el seu maneig. Es nugava la palmeta al mànec per a mantindre-la ferma i s'igualava amb la fulla del falçonet, i es procedia a doblegar la palmeta sobre el cordell que, amb anterioritat, s'havia nugat al mànec. Operació amb la qual finalitzava l'elaboració del monyo de la granera.

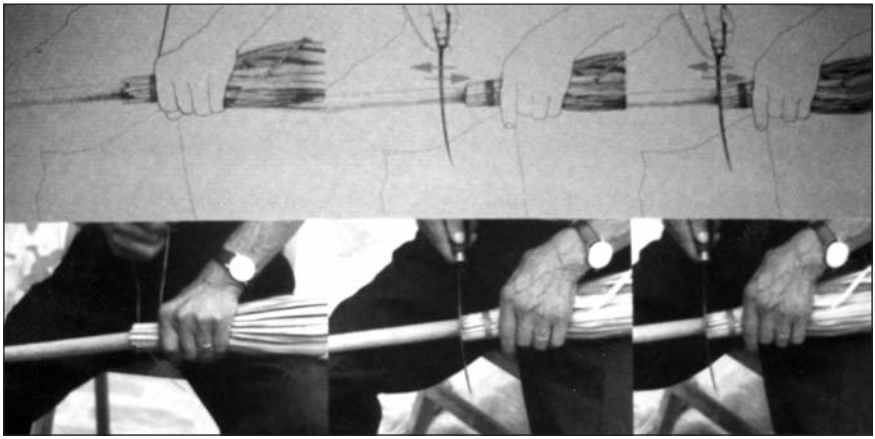

La tercera fase passava per nugar el coll de la granera; aleshores, començava a enrotllar el coll de la granera amb un cordell d'espart picat, començant des d'uns tres centímetres per davall del raspall fins a uns tres centímetres de la molla de la palma. Per a realitzar l'operació, havies de col·locar davall dels peus el llistó de fusta, de manera que, quan volies estrènyer, pressionaves sobre aquest impedint el pas de la corda i s'enlairava la granera amb les mans, comprimint així la corda enrotllada. Si desitjaves continuar enrotllant-la s'alçava el peu i, aleshores, es deixava passar la corda. Per a aconseguir que s'assentara bé, havies de donar uns cops al cordell amb el mànec de l'agulla. Una volta enrotllada, es tallava el cordell sobrant amb el falçonet procurant que quedara un pam de sobra i es tallava també la corda que mantenia ajustada la molla de la granera. S'enfilava l'agulla i, fent un sobrecoll, es passava unes voltes per dins del coll estirant cada vegada el cordell per un costat fins a quedar ben subjectat, i

després es clavava amb una tatxa a fi de subjectar la granera a la cua. Finalment s'estrenyia el coll subjectant la corda amb el peu i alçant la granera amb les mans, i es tallava la part de corda sobrant amb el falçonet, procurant que quedara el més ras possible de la molla.

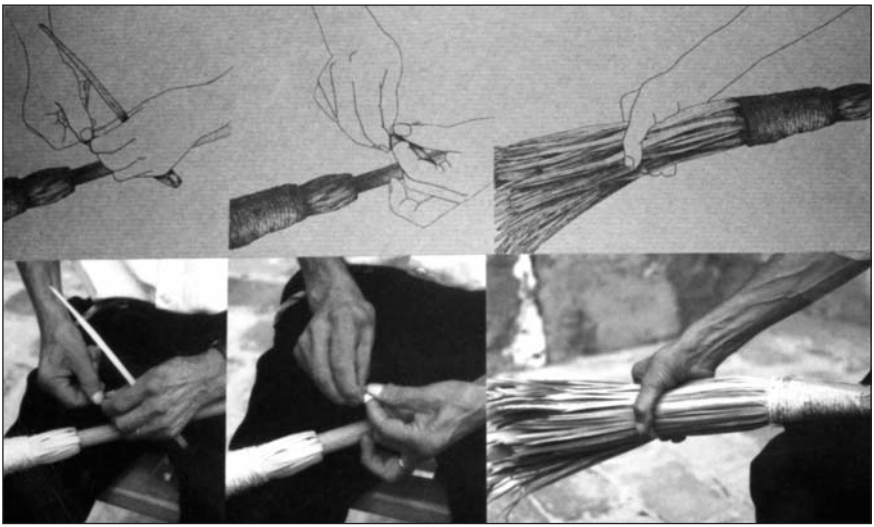

La darrera fase consistia en igualar la granera. La molla de la granera s'igualava pel seu extrem amb diversos cops de la corbella gran col·locant-la sobre una superfície de fusta o, en tot cas, al mateix rastell de la vorera. Posteriorment, i una volta acabada la granera, s'estova la molla amb la punta de la corbella o falçonet. Finalment, es feia una argolla amb una fulla de palmeta i es fixava a la meitat per a mantenidre subjectada la molla a fi que es conservara millor quan no s'havia d'utilitzar la granera.

A cada casa era freqüent trobar de tres o quatre graneres per agranar les distintes dependències: habitacions, corredor, corral estable etc. Encara que la seua aplicació però, no era exclusiva de les mestresses sinó que la seua funcionalitat s'estenia a altres àrees del món laboral, com ara els tallers i fàbriques industrials: xapa, fusteria, ebenisteria, cotxeres, obradors de ferrer i tota una sèrie de xicotets tallerets englobats als gremis d'artesans. Es per això que, el granerer havia de confeccionar un tipus de granera escaient a cada treball. Malgrat d'ésser pràcticament semblants, els diferents tipus de granera variaven en algunes parts, segons l'ús que se'ls donava, i cada model rep un nom característic.

La granera corrent era una de les mes demandades pels clients, ja que com el seu nom indica és utilitzada per a una tasca bastant comuna i quotidiana per a la muller. Per això, a l'hora d'elaborar la granera davant de la casa havies de tindre en compte l'ús que se li anava a donar, a més d'altres circumstàncies com per exemple l'estat del sol del carrer o corral. Si era de terra o estava empedrat requeria fer-se una molla més dura perquè arrossegara millor el solatge i poguera actuar com un raspall per a gratar el pis. En canvi, a l'interior de la casa solia necessitar-se una granera més blaneta, de manera se solia estovar un poc més amb el falçonet. També és cert que les mestresses sabien racionalitzar molt bé l'ús dels diferents tipus de granera supeditant-la als determinats espais de la casa o carrer. Per això hi havien altres tipus de graneres, com per exemple:

- **La granera desenteranyinadora,** que servia per a netejar la pols dels sostres o racons més alts de la casa i eliminar les teranyines.

- **La granereta de pinzell** servia per a pintar les parets altes de les façanes o corrals. Les dones la nugaven al cap d'una canya llarga abans de començar la feina.

- **La granereta de punyet** era una granera semblant a la de pinzell. Antigament solien gastar-la molt els forners pera netejar i escampar la farina als antics forns de llenya.

- **L'escombreta**, granera mitjana que estava proveïda d'un mànec de mitja canya que és la que gastava el ferrador per a recollir les bonyigues de terra.

Segons alguns autors com Sanchis Guarner, s'atribueix a Torrent com el poble dels granerers. A Torrent, un llibre d'estudis i investigacions de Torrent i comarca, situa en setanta els granerers que ixen cada dia d'aquesta població a desenvolupar la seua tasca pels pobles veïns a finals del segle XIX. Tanmateix, a totes estes cites s'haurà d'afegir la presència d'altres granerers de l'Horta Sud, com han sigut els germans Garrigues de Picanya o Francisco Tàrrega, el tio Paco *de la Nena* que, tot i viure a Torrent, era alaquaser.

"Això de granerer fou una de les tantes coses que he fet en la vida, perquè l'home és home, ha de treballar en tot allò que li manen les circumstàncies. Si s'havia de segar forment amb hòmens bragats, no em feia gens de por perquè jo també tenia molt de valor... De jove, quan vivia a Alaquàs, Ramón *l'Orso*, que visqué a la casota del carrer Major, el meu germà Nel·lo i jo segàrem molts anys herba per a sec per al *tio* José *de Boqueta*. Ell comprava els camps d'herba verda i després la venia seca.

Jo sóc un home que he fet de tot en esta vida i mai m'ha fet por res: he treballat en el camp de forner, d'obrer de vila, pouer, de granerer i fins aposentador de cine...

Al cine vaig entrar a treballar perquè allí t'entrava una assegurança, i en la terra no. Aleshores, al cine es guanyava 14 quinzets els dissabtes i 4 pessetes els diumenges (en aquell temps el cine sols l'obrien dos voltes per setmana). No és que fóra res de l'altre món però tenia la possibilitat de tindre coberta la seguretat de la meua família, i per això em vaig posar d'aposentador al cine Cervantes gràcies a un amic meu, jugador de pilota del trinquet de Torrent, on jo anava a jugar algunes vesprades com a aficionat. En eixa època el cine Cervantes el tenia arrendat Miguel Abellán. Treballant al cine Cervantes vaig tindre l'ocasió d'anar-me'n al cine Eslava de València, on es treballava tots els dies i es guanyaven més diners. Allí vaig estar treballant 18 anys. De matí treballava en el camp a preu fet, i quan s'acabava la temporada ho feia a jornal i per les vesprades em mudava i me n'anava a València a treballar d'aposentador... Quan vaig deixar el cine Eslava tenia setanta anys."

Durant molts anys el *tio* Paco i la seua dona Maria viuen en companyia de la seua filla Maria. A partir de la mort de la seua esposa, i a causa de malalties i operacions que pateix la seua filla, es vorà abocat a residir de forma esporàdica, en diferents residències.

Actualment, conviu amb altres persones, a la residència de Sant Joaquim i Santa Anna al Vedat de Torrent. Als seus noranta tres anys gaudeix d'una salut física i mental extraordinària. A més, practica la lectura amb assiduïtat, diàriament dóna llargs passejos per l'avinguda del País Valencià i, de tant en tant, freqüenta la Biblioteca Municipal de Torrent per proveir-se de llibres. A hores d'ara, la seua lucidesa el permet mantindre el seu caràcter individualista en la percepció de les coses.

"Jo reconec que sóc una persona molt cabuda i per això he tingut poca relació amb els meus pares des que em vaig casar, però sí vull dir que els meus records sempre han estat molt vinculats al meu poble i al meu passat. Jo i Enrique, el germà de Julio *el Ratat*, hem anat tots els anys a la processó de les festes d'Alaquàs durant més de 50 anys... "

De la seua biografia cal extraure un fet històric: Francisco Tàrrega Más, el tio Paco *de la Nena*, i Vicent Garrigues Baixauli (Picanya) són els únics graneres supervivents de totes les generacions de granerers que hi ha hagut a l'Horta Sud.

Ramón Tarín López

Nota: El *tío* Paco *la Nena* va morir el día 9 de juny de 2004, abans de vore la llum la seua biografia.